

Літ.: Мартен Д. *Метаморфози світу: Соціологія глобалізації* / Мартен Д., Мецжер Ж.-Л., П'єр Ф. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2005. – 302 с.; Якубіна В. *Креативні віртуальні спільності за умов нестабільності сучасного світу: мас-медійний та соціальний контексти проекту «Multitude»* / В. Якубіна // Вісн. Націон. техн. ун-ту України «Київ. політехн. ін-т»: Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2012. – № 2. – С. 52-55; Якубіна В. *Футурологічна «чорна скринька» соціального – інтерактивні спільності, глобальна демократія та космополітична Співдружність* / В. Якубіна // Вісник Київ. націон. ун-ту ім. Т. Шевченка: Філософія. Політологія. – 2012. – Вип. 86. – С. 93-97; *Democracy in What State?* / Giorgio Agamben, Alain Badiou, Daniel Bensaid, Wendy Brown, Jean-Luc Nancy, Jacques Ranciere, Kristin Ross, and Slavoj Zizek // *NEW DIRECTIONS IN CRITICAL THEORY*. – Columbia University Press, N.Y., 2011. – 144 p.; *Hardt M. Commonwealth* / Michael Hardt and Antonio Negri. – The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2009. – xiv + 434 pp.

В. Якубіна

Хаусхофер Карл (нім. *Karl Haushofer*; 27.08.1869, Мюнхен, Баварське королівство – 13.03.1946, Пель, ФРН) – нім. географ і соціолог, основоположник нім. школи геополітики. Випускник Бавар. Військ. Академії (1899). Х. до кінця Першої світ. війни перебував на військ. службі, викладав військ. науки. Військ. радник при яп. командуванні (1908). 1911-1913 рр. працював у Мюнхен. ун-ту над докт. дис. із філософії «Роздуми про військ. міць Великого Японії, міжнародне становище та майбутнє». Проф. географії Мюнхен. ун-ту (1933-1944), при якому, заснував Ін-т геополітики як платформу для поширення своїх геополіт. ідей. Учителем і другом Р. Гесса, який згодом познайомив його з А. Гітлером. Засн. і гол. ред. ж-лу «*Zeitschrift für Geopolitik*» (1924-1944). Керівник геополіт. школи нім. нацизму, очолював низку нацист. наук. і політ. орг-цій.

Основні праці: «Межі в їх географічному і політичному значенні» (1927), «Про геополітику: роботи різних років» (1928), «Статускво і оновлення життя» (1939), «Континентальний блок: Центральна Європа, Євразія, Японія» (1941).

Х. був найбільшим представником геополіт. науки – суч. версії політ. географії або антропогеографії. На основі попередніх геополіт. теорій Х. розробив власні принципи геополітики новітнього періоду в історії, пропагуючи ідеї реваншизму й агресії. Він надав

геополітиці того формату, в якому вона стала частиною офіц. доктрини Третього райху. У роботах Х. еkleктично поєднувалися геогр. детермінізм, расова теорія і соц. дарвінізм.

Геополіт. школа Х. розробила «концепцію великого простору», виявляючи зацікавленість до низки теорій, популярних у 20-х рр. ХХ ст.: панєвропейської, паназіатської та панамериканської. Х. вважав, що великі континентальні об'єднання – це веління часу, позаяк промисловість стає занадто спеціалізованою, складною, потреба в сировині змушує, обмежені простором звичайні націон. д-ви, до об'єднання. Унаслідок цього народи повинні орієнтуватися на розвиток в напрямку нової форми політ. орг-ції: великого простору. Згідно Х., це: ЄвроАфрика, в якій панує франко-нім. тандем; Рад. Росія, яка поширить свій вплив на Персію, Афганістан та Інд. субконтинент; Сх. Азія, об'єднана навколо Японії, рушійної сили регіону; Півн. і Півд. Америки під керівн. США.

Х. вважав, що Брит. імперія близька до занепаду, і світ. лідерство поступово має перейти до континент. д-в, насамперед до Німеччини. Необхідність розширення «життєвого простору» (*Lebensraum*) неминує підштовхує Німеччину до територ. експансій, гол. чином на Схід. Однак, Х. зауважив, що Брит. імперія повинна залишатися в центрі уваги нім. зовн. політики.

У нацист. Німеччині геополітика Х. була надзвичайно модною та знайшла своє містичне призначення. Сам Х. користувався репутацією «людини, що стоїть за Гітлером». Як наслідок – А. Гітлер використав теорет. аспекти геополітики в якості раціоналістичного пояснення нацист. експансії. Він запозичив у Х. його улюблений вислів: «простір як чинник сили».

Х. розробив особливий варіант євразійства – військ.-геополіт. доктрину «Континентального блоку (союзу)», до якої мали увійти д-ви Євразії, як східна противага та альтернатива західному англосаксон. світу (Брит. імперії і США). Х. вважав, що на практиці, ця ідея, була перекручена і втілювалася в т. зв. Країнах Осі. Причину поразки Німеччини у Першій світ. війні Х. вбачав у геополіт. невігластві її керівництва. Зокрема, він був переконаний, що Німеччина, будучи сухопутною д-вою, повинна шукати союзу з морськими д-вами (Італією й Японією), які могли б компенсувати недостатність її флоту в разі зіткнення з англосаксон. світом.

Х. бачив ключ до розуміння історії та міжнар. політики у взаємозв'язку «Людини і Прос-

тору». У межах цього розуміння він створив комплексні моделі розвитку, в яких одномірні, засновані на концепції крові, націонал-соціаліст. концепції не мали підґрунтя. Х. вбачав здійснення державотворчого принципу «в національному, за можливості расово розділеному, вираженні націонал-соціаліст. ідей, в єдності з підтриманням фіюреризму, найкраще, на аристокр., постійно визначеному, а не спадковому (генетичному) рівні». І, навпаки, порівняно з модерністськими песиміст. теоріями, Х. завжди висловлював скептичне ставлення до расових обґрунтувань консерватизму. «Класична» геополітика була далека від того, щоб думати по-расистськи, і тому підтримувати расистську програму вона могла тільки мовчанням.

Завзяття, з яким нацисти взяли за втілювати на практиці геополіт. теорії, привели самого Х. в здивування. Після провалу Липневої змови 1944 р., до якої був дотичний його син, Х. арештовують. Після розстрілу сина, повністю втрапивши ілюзії щодо нацизму, Х. покінчив зі собою.

Лит.: Гольцов А. Геополітика та політична географія: Підручник / А. Гольцов. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 416 с.; Геополітика: підруч. / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов. – К.: МАУП, 2004. – 296 с.; Хаусхофер К. О геополитике. Работы разных лет / К. Хаусхофер. – М.: Мысль, 2001. – 426 с.

В. Лебедюк

Хвильовий Микола (справжнє прізвище *Фітільов*; 01(13).12.1893, с. Тростянець, Харківщина, нині Сумська обл. – 13.05.1933, Харків) – один з основоположників укр. рад. літ-ри, прозаїк, поет, публіцист. Народ. у вчительській родині, навчався в початк. школі і Богодухівській гімназії. Учасник Першої світ. війни, у період громадян. війни перебував у повстанських загонах УНР, згодом вступив до лав Червоної Армії. З 1919 р. – член КП(б)У. З 1921 р. проживав у Харкові, займався літератур. діяльністю. Один із засн. літератур. організацій «Гарт», ВАПЛІТЕ (Вільної Академії Пролетарської Літ-ри), «Пролітфронт». У період дискусії про шляхи розвитку укр. літ-ри (1925-1928) Х. виступив із власним баченням перспектив нац.-культ. відродження України, за що був підданий нищівній критиці з боку парт. ортодоксів. В умовах ідеолог. тиску покінчив життя самогубством.

Основні праці: памфлети з циклів «Камо грядеши?» (1925), «Думки проти течії» (1925),

«Апологети писаризму» (1926), полемічний трактат «Україна чи Малоросія?» (1926).

Х. розкритикував профанацію пролетар. літ-ри, засилля масовізму і відведення мистецтву обслуговуючої ролі парт. політики. Відмітною рисою укр. інтелігенції назвав «культурне позадництво», втілене у безоглядному слідуванні за «рос. диригентом», в результаті чого «він ніяк не може втямити, що нація тільки тоді зможе культурно виявити себе, коли найде їй одній властивий шлях розвитку» («Думки...»). Вважав, що рос. літ-ра не може бути орієнтиром для України, тому що вона «тяжить над нами в віках, як господар становища, який привчав нашу психіку до рабського наслідування» («Апологети...»), закликав «назавжди покінчити з контрреволюц. (за суттю) думкою будувати на Україні рос. культуру» («Україна...»). Обстоював ідею звільнення від рос. великодержавства і рос. впливу, закликав «розбити рос. месіанізм». Х. наголошував на окремішності України: «Союз все-таки залишається Союзом і Україна є самостійна одиниця» («Апологети...»), «ми є справді-таки незалежна д-ва, що входить своїм республікан. організмом в Радянський Союз» («Україна...»). Волевиявлення нації до оформлення як держ. одиниці вважав природним процесом, що відповідає «непоборній волі істор. законів», а спроби затримати цей процес перешкоджають оформленню класових сил і вносять хаос у світовий загальноістор. процес. Зробив висновок, що «Україна доти буде плацдармом для контрреволюції, доки не перейде того природ. стану, який Західна Європа пройшла в часи оформлення нац. держав» («Україна...»), таким чином окресливши важливу задачу формування укр. політ. нації.

Питання про орієнтацію укр. літ-ри порушив у вигляді дилеми «Європа чи «Просвіта»?». Новим орієнтиром повинна стати «психологічна Європа», яку Х. розумів як «психол. категорію» («Україна...»), адже «Європа – це досвід багатьох віків» («Камо грядеши?»), де сформований «ідеал громадської людини» з активним творчим началом, «доктор Фауст, коли розуміти його як допитливий людський дух» («Думки...»). Якщо «Просвіта» уособлює епігонізм, відсталість і «позадництво», то Європа для України означає наближення до розвиненої культури і культ. повноцінність: «коли ми беремо курс на західноєвроп. письменство, то не з метою припрягти своє мистецтво до якогось нового заднього воза, а з метою освіжити його від задушливої атмос-